

betekintést nyújtson a „rendezői töprengésbe”. (Ezen az oldalon, Gion Nándor, Bemutató Újvidéken, A csillag a máglyán Budapesten és Kolozsvárt stb.)

Mindenre van szeme és tolla, ami tárgykörébe tartozik. És nagyon jó a tolla. Szépen ír. Képei, hasonlatai tiszták, sehol egy fogalomzavar, egy erőltetett kifejezés. Esetenként líraian fogalmaz. Bálint Tibor 28 novellát tartalmazó kötetének ismertetésében, a *Nekem már nem fáj az utazásnak* olvasása közben megragad ragyogó stílusa és elhithető ereje.

Mert, a novelláskötet olvasása nélkül, — de a Zokogó majom ismeretében is — elhisszük Szokolczaynak, hogy Bálint Tibor „író Krisztus összes sebével”, hogy „. . . bölcs öregek tapasztalta-mesélte történelem újat mutató távlatával próbálja érzékeltetni erény és bűn, szeretet és gyűlölet, élet és halál mindenkori dilemmáját”, „és azt is, hogy Bálint Tibornál „valami mindig átragyogja a szöveget, s a szavak jelentésén túl hangulati erőt kölcsönöz az ábrázolt tárgynak. Sosem volt történelem félnék kisemberei táltosodnak meg, elporladt világok és élethelyzetek kapnak feltámadásnyi fényt.”

Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba* című regényének bemutatásakor már nem a hitre hagyatkozunk, hiszen jól ismerjük a könyvet. Ebben az esetben már csak egyetérthetünk: „. . . a kisváros . . . egy önmaga mércéjét nem ismerő, félbevágott világ. Ady bibliás átka mintha örökérvényű süllyesztőbe terelte volna azt, ami már a századvégi ellentmondások-felemelkedések és zuhanások közepette nemcsak az idő, hanem a provincia önmaga pusztá hurokjával is halálra ítéltetett.”

Szokolczay Lajos a „hídverő” nemzedék kései utóda. Tudja, amit ők tudtak és hirdettek: a hídnek állnia kell. Szokolczaynak nem is kell igénybe vennie, ő már híd nélkül közlekedik, a túlsó parton is otthon van. De ácsolja és erősíti ezt a hidat mindazok számára, akik, reméljük — mind nagyobb számmal át akarnak rajta kelni: a túlsó partról hozzánk és tőlünk a túlsó partra. (Szépirodalmi, 1984.)

URBÁN NAGY ROZÁLIA

DOBOS LÁSZLÓ: GONDOK KÖNYVE

Az író, aki az újabb csehszlovákiai magyar irodalom megteremtésének feladatait válogatás nélkül vette magára, s gondolkodásának mai álláspontja az, hogy az öngazolás helyett az igazmondásnak van egyedül értelme, tanulságos könyvet adott ki. Cikkeiből, tanulmányai-
ból, útirajzaiból és egy vele készített interjúból jelentetett meg törté-

nelmi metszetű válogatást. Az irodalomteremtés gondjában élő Dobos László közel negyedszázad írásaiból szerkesztette a *Gondok könyvét*. Nem arra vigyázott, hogy vonzó képet adjon önmagáról, törekvéseiről, hanem hogy minél pontosabban, hűségesebben mutassa be az idő történelmi útirányát, kanyarait, buktatóit, s a történelemmel együttélő ember és nemzetiség szellemi életének gondjait. Kiszolgáltatja magát, hiszen ha megállapításainak mai mértéket tartunk, gyakran fanyaloghatunk a korai írások egy-egy vonásán: naiv pártosságán, stílusának szocialista pátoaszán, úti jegyzeteinek bőbeszédűségén, szemléletének csodálkozó lelkesültségén, olykor értékítéleteinek nagylelkűségén is. Ezek azonban apró és felületi vonások, hiszen ezt a könyvet történetiségében kell nézünk, mert iránya és jellege azt kívánja. Így nézve pedig az újabb csehszlovákiai magyar irodalom és kultúra fejlődésvonalait megvilágító könyv. Mert nagyon tanulságos az, hogy a vert állapotból, a teljes emberi kiszolgáltatottságból, megalázott nemzetiségi tudatból, szégyenkezésre ítélt történelemből, szétzüllesztett, szinte megsemmisített kultúrából hogyan lehetett igazi szellemi erők nélkül, azokat is teremtve két évtized alatt figyelmet érdemlő kultúrát, irodalmat életre ápolgatni. Fontos tehát mindaz, ami ma már jórészt nem aktuális.

A *Gondok könyve* a küzdelem rajza, a szemlélet tágitásának folyamatos igényét vállaló írónak, irodalmárnak is fejlődéstörténete. Dobos László előbb az intézmények megteremtésének feladatát vállalta magára, a csehszlovákiai magyarságnak fórumokat kellett adni ahhoz, hogy önmagára eszméljen; táncsoportot, folyóiratot, könyvkiadót, az ahogy lehet törvényei szerint. Az író — aki gyerekkorában Sárospatakra szökdösött középfokú ismeretekért, majd volt tanár, kulturális mindenes, írószövetségi titkár, egy évtizeden keresztül az Irodalmi Szemle főszerkesztője, rövid ideig a Madách Kiadó igazgatója, miniszter, majd kiadói munkatárs — úgy érezheti magát, mint az általa jellemzett nemzetiségi értelmiségi: több is, kevesebb is önmagánál. Több, mert szűkebb hivatásán túlmenő feladatok sokaságát bízta rá a történelem és a nemzetiségi állapot, s kevesebb, mert legfontosabb dolgaival csak éjszaka tud foglalkozni. Pályájának igazi értéke innen tűnik elénk: nemcsak a csehszlovákiai magyar irodalom legjobb regényeit írta meg, hanem szemlélettágitó, botladozó próbálkozásokból irodalmat nemesítő munkát végzett az egész nemzetiségi irodalom érdekében. A csehszlovákiai magyar irodalom újabb történetét is minősítik írásai. Az ötvenes és hatvanas évek fordulóján még azért küzd, hogy elválasszák végre az újságírástól az irodalmat, szűnjék meg az irodalom ideológiai túlhajtottsága, a prózairodalom teljes szubjektivitása, a történelemszemlélet korlátolt szűkössege, az irodalmi tradíciók megcsontkötöttsége, a szociális témák, az osztályszemléletű ábrázolás kizárólagossága. Igen, innen, ebből a problémakörből

kellott indulni és kinőni, s ez csak olyan emberek önfeláldozó munkájával történhetett, mint Dobos László, akinek különös érzéke van ahhoz, hogy az idő igényét betöltve meg is haladja azt. Írásai mindig a jelen állapot reális felmérésére, összetett szemléletére ösztönöznek, de a realitások közvetlen tapasztalását folyamatosan egészíti ki a nagyobb igénnyel, felismervén azt a törvényt, hogy „minél kisebb egy irodalom, annál inkább a minőség útját kell járnia”. Ehhez pedig nyitottság, összevetési képesség, távlattudat kell. Egy kis nemzetiségi kultúra önmagát fokozza le, önmagát teszi erőtlenné, kilátástalanná, ha bezárkózik.

Dobos László irodalomszemléletének erős vonása a történelmi érzék: írásainak visszatérő gondolatköre, hogy a nemzetiségi irodalomnak és kultúrának minél gazdagabb nemzeti hagyománykincs birtokába kell jutnia, történelmét nem korlátozhatja nemzetiségi történelmére, nem rekedhet meg sérelmeiben. Ő is megírta a sérelem könyvét, a *Földönfutókat*, mert meggyőződése, hogy a múltat reálisan és összetetten ki kell vallani, addig nem lehet továbblépni, de elutasítja a sérelmek ápolását. Szemléletének másik fontos vonása az aktivitás, a cselekvés lehetőségének kiküzdése és föl vállalása. Ez azt is jelenti, hogy írásait az elégedetlenség, a jobb, nagyobb igények fogalmazása hatja át. Kritikus szemmel vizsgálja a nemzetiségi társadalmat, így figyel meg azt, hogy a nemzetiségi létállapot struktúrája kedvez a szellem bezűkítő állapotainak, a mechanikus utánzásoknak, könnyű átvételeknek, egyfajta alkalmazó, végrehajtó magatartásnak. A csehszlovákiai magyar nemzetiségi értelmiség nem eléggé alkotó jellegű a már említett mindenes szerep miatt, s egyéb gátló tényezők következtében. Nagy kultúrához a tudomány organikus művelésére éppúgy szükség van, mint a szépirodalmi alkotó tehetségek szüntelen pallérozására.

A csehszlovákiai magyarság lehetséges magatartásmódját Fábry Zoltán a vox humanában, az emberséges hang megtalálásában, az emberséges magatartás gyakorlásában jelölte meg. Dobos László mélyen érti és megbecsüli ezt a programot, de megfontolt törekvése, hogy ezt az „aktív védekezés”-t történelmet alakító emberi küzdelemmé nemesítse, hogy túllépjen egy korábbi idő kiküzdött magatartás-normáján. A védekezés helyébe a cselekvést állítsa. Így lép túl a nemzetiségi kultúrák híd-szerepének értelmezésében is Fábry koncepcióján. Szükségyszerűnek ítéli a híd-szerepet, a közvetítést, de világosan kimondja, hogy egy kultúra végső célja nem lehet a tolmácsolás, az eszköz-szerep. Ez a felismerése egybehangzik Sütő András és Gáll Ernő nemzetiségi koncepciójával, melynek sarkalatos pontja a sajátosság méltósága. Dobos László eszmélkedése régóta ebbe az irányba mutat. Már az 1966-os jugoszláviai úti jegyzetben hosszan foglalkozik a bakatörténelem embernyomorító tudatával, a kisebbrendűségi

érzéssel. A hetvenes évek elején írt regénye, az 1976-ban megjelent *Egy szál ingben* szinte szó szerint hozza újra elő ezt a gondot, koncepciójának lényege pedig az, hogy meg kell tagadni ezt a bakatörténelmet, saját magának kell alakítania a sorsát a nemzetiségi embernek, közösségnek. A regény címe is a lázadás szükségére utal, maga a könyv pedig nagy művészi erővel, összetetten motiválva jeleníti meg a történelem alá került emberek torz magatartásformáit, hogy megtagadja az emberhez méltatlan eszköz-szerepet. A *Hólepedő* a személyiség felelősségét hangsúlyozza az élet minőségének kialakításában.

Dobos László regényeinek és cikkeinek, jegyzeteinek szoros párhuzamára is utalnak ezek az összehangzások. Tudatos, gondolkozó, önmagáért és közösségéért felelősséget érző emberség mutatói. Ebből a szempontból érdekesek az úti jegyzetek is a kötetben: önértékük viszonylag kevés, de mindegyikben ott munkálkodik a szellemnek a tájékozódási, viszonyítási igénye, a nagyobb távlat megszerzésének a szüksége a pontosabb önismerethez. Benne van ezekben a végre a világba szabadult ember csodálkozó öröme és naivsága is, de fontosabb az otthoni dolgokra tekintő mérték működése: a közös történelmű kis népek fiainak rossz közérzete egymás társaságában, a félszegség, s a kis világ és az egyetemesség kapcsolódásának a szükségesége mint igény és felismerés.

Dobos Lászlóban is ott van magyarországi kortársainak, a fényes szellők nemzedékének a rossz érzése ifjúkori naiv hitének megtépázása miatt. De benne is ott van az önkorrekciónak ereje: a felismerések után is a cselekvés módozatait kutató művész ő, aki a „jelzők inflációját” tudatosítva, egyre megfontoltabban, összetettebb szemlélettel keresi az újabb idők új eszméit, feladatait. Könyve személyiségének is fejlődésrajza. Gondolkodásának törvénye vezette ahhoz a felismeréshez, hogy a mélyen, összetetten tudatosított nemzetiségi történelemből azt kell folytatnia, ami abban nem volt meg: a történelmi meghúzóadás tehetetlensége helyett a történelmi jelenlétet, sorsot alakító szembenézést. (Madách, 1983.)

GÖRÖMBEI ANDRÁS

TURCZEL LAJOS: KÉT KOR MEZSGYÉJÉN

Turczel Lajos kötete a Csehszlovákiai magyar írók sorozata tagjaként jelent meg; immár második kiadásban. Az első — 1967-ben. Joggal írja a kötet szerzője — a második kiadás előszavában —, hogy a több mint másfél évtizednyi idő sem kezdte ki könyve szerkezetét. Gyarapodott is; elsősorban Turczel Lajos saját kutatásainak eredményeivel, melyek kötetekben is realizálódtak: *Portrék és fejlődés-*